

Danas KONSTANTINOVIĆ

ODLAZAK RADOMIRA KONSTANTINOVIĆA (1928-2011)

PIŠU: LATINKA PEROVIĆ, RADE KUZMANOVIĆ, SAVA DAUTOVIĆ, BRANKA ARSIĆ, MIROSLAVA OTAŠEVIĆ, RADMILA STANKOVIĆ, PREDRAG MATVEJEVIĆ, ŽIVAN BERISAVLJEVIĆ, RADIVOJ CVETIĆANIN

uz podršku

NEOBJAVLJENO *iz piščeve zaostavštine*

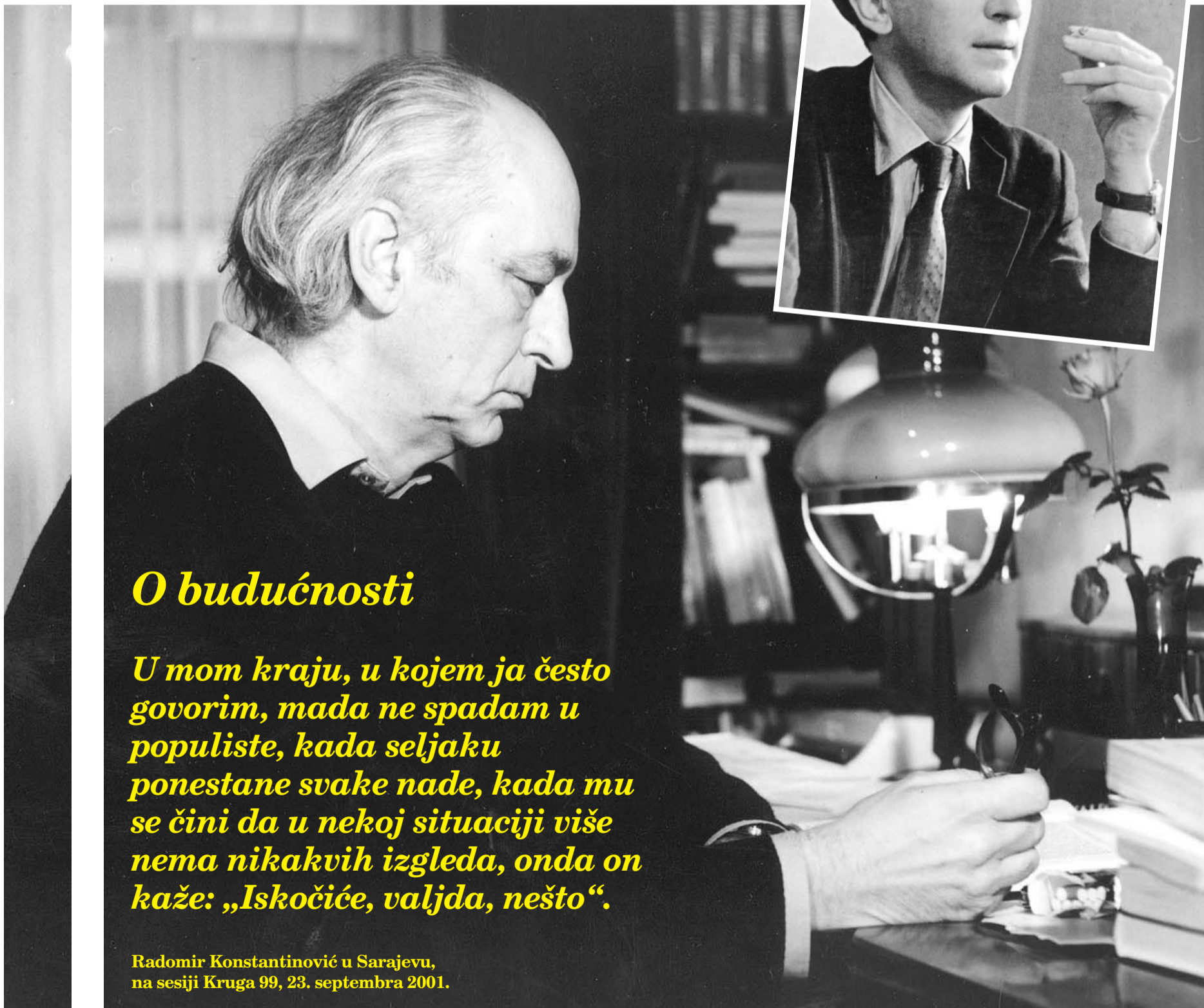
- Zabranjeni tekst o studentskim demonstracijama '68.
- Nekrolog Milošu Crnjanskom

O budućnosti

U mom kraju, u kojem ja često govorim, mada ne spadam u populiste, kada seljaku ponestane svake nade, kada mu se čini da u nekoj situaciji više nema nikakvih izgleda, onda on kaže: „Iskočiče, valjda, nešto“.

Radomir Konstantinović u Sarajevu,
na sesiji Kruga 99, 23. septembra 2001.

Umreti u cipelama

Piše
Radivoj
Cvetičanin

Nisam siguran u to šta me je navelo da zapišem (to što sam zapišao) čim sam se od njega te dramatično kišne večeri 22. juna prošle godine vratio kući. Činjenica da je tome susretu prethodila odluka Danasa da mu se dodeli titula Prijatelj lista, i tako ga se uvrsti u *Danasovu akademiju* u kojoj već su Mihrić, Latinka (Perović), Matvejević, Desimir Tošić, mogla je igrati neku ulogu. Nekoliko dana ranije, naime, Radomir (Konstantinović) mi se javio telefonom. „Vrlo sam zadovoljan. Tek moja Milica! Hteo sam da ti se zahvalim.“ Reči koje citiram, odnosile su se na naš svečani broj u kojem je bilo objavljeno nekoliko tekstova njemu u slavu, povodom dodeljene mu Danasove simboličke titule. Odmah je dodao: „Ti znaš da je ovo van mog običaja“. Znao sam, naravno, nije morao to ni da mi kaže. I utoliko mi se naš napor – da pošaljemo poruku *da taj veliki čovek nije u Srbiji usamljen* – u trenutku učinio još značajnijim i većim nego što je to bio pre nego što je došla pohvala iz tih za pohvale škratih usta. „Zvučiš perfektno“, kazao sam mu. „Ja sam ti, buzazeru, živ, klan, nedoklan“, odvratio je i sipljivo nasmejao na ovu svoju konstataciju, koja je u tri reči izgleda trebala da odslika njegovu javnu sudbinu. Taj joj je smeh, naravno, očas preokrenuo značenje. Bilo je jasno da se ne da, a i da smo mi u Danasu to dosta dobro pročitali.

Biće, međutim, verovatnije da me je čitava atmosfera te večeri koju smo proveli kod njega povukla da zabeležim važnije detalje. Mnoge su stvari, recimo, bile iste kao i ranije. Uobičajena etiketacija posete njegovom salonu; centralna njegova fotelja sa visokim naslonjačem boje trule višnje; on u sveže ispeglanoj crnoj košulji; najzad, cipele (o cipelama će kasnije biti još reči) izgledale toliko da je Sava (Dautović) bio sklon da veruje da su lakovane (a nisu). Sve je, dakle, izgledalo isto, a ipak nije bilo. Recidivi nekadašnje davne tuberkuloze koji su se pojavili pre koju godinu (*Milica: Kako smo bili srećni kad smo saznali da nije rak*), činili su da su pluća primala malo vazduha, i morao je praviti redovne pauze u priči. On, koji je u priči samo i postojao, sad je svoju široku, bogatu, svakovrsnim obiljem darovanu govornu frazu, imao svoditi na fragmente i epizode. To je bila promena.

„Starost je strašna. Ona je degradacija čoveka“. Evo dve Radomirove rečenice koje su, hajdmo sad najzad reći, najverovatnije odlučile da se zabeleži ovo veče provedeno u znaku drame koja se ipak nije tako jasno ocrtavala dok ju je njen autor stavlja pred naše oči. Možda bi čak tačnije bilo reći da se ona nije ocrtavala uopšte! Bio je u solidnoj formi – što bismo se lagali: manje-više odgovarajućoj za čoveka koji je prevaleo osamdesetu – i znači napetosti, ako ih je dakle i bilo, pojavljivali su se u trenucima njegovog opraštanja sa hedonizmom. Žalio se, na primer, da ne može viski i rakiju („*Ubiju me smesta*“), ni crno vino („*Izaziva tremor srca*“), te da mu je ostalo još samo belo („*I to, malo*“). Njegova drama bila je, to smo razumeli kad smo se rastali, drama sužavanja prostora, ograničavanja repertoara, smanjivanja broja mogućnosti za manevar: sve manje karata u rukama. A upravo to nije voleo.

Nesumnjivo stoga kazao je – a ja po povratku kući zabeležio – da je „najbolje umreti u cipelama“. Eto tih cipela o kojima sam navio da će još biti reči! Znamo šta je Ivanjičanin Radomir Konstantinović hteo da kaže, onaj RK koji je tamo, u brvnari koju je napravio još njegov otac Mihailo (*bez ijednog eksera*), provodio sva moguća ferija. Jamačno to, da je najbolje umreti zdrav. (Ili, da je najbolje ostati večno mlad. Pisca ovih redaka, uostalom, u privatnim je konverzacijama zvao Dorijan Grej). Referirao se na sudbinu Bogdana Bogdanovića, koji je tu netom bio umro. „Hodao je na kraju uz pomoć pokretnog oslonca“, izgovarao je to sa bolom koji se skoro mogao opipati u pauzama između izričaja. (*Napisao je Cvetičanin odličan tekst o Bogdanovoj smrti*, to je Radomir rekao jednome mome prijatelju nešto ranije, mada ne i meni te večeri; *honoris causa* koju ćete mi morati oprostiti što je ne preskačem. Ko bi odgovoran prema sebi preskočio Konstantinovićevu pohvalu?)

Ali, gotovo smo sigurni da filozof Radomir Konstantinović onu rečenicu koju je kazao mirno, čak vedro, rečenicu „da je najbolje umreti u cipelama“, ne bi sveo na plitku seljačku filozofiju. Od tzv. pijačnog jezika (onog jezika koji nije *latinski*, dakle koji nije mračno

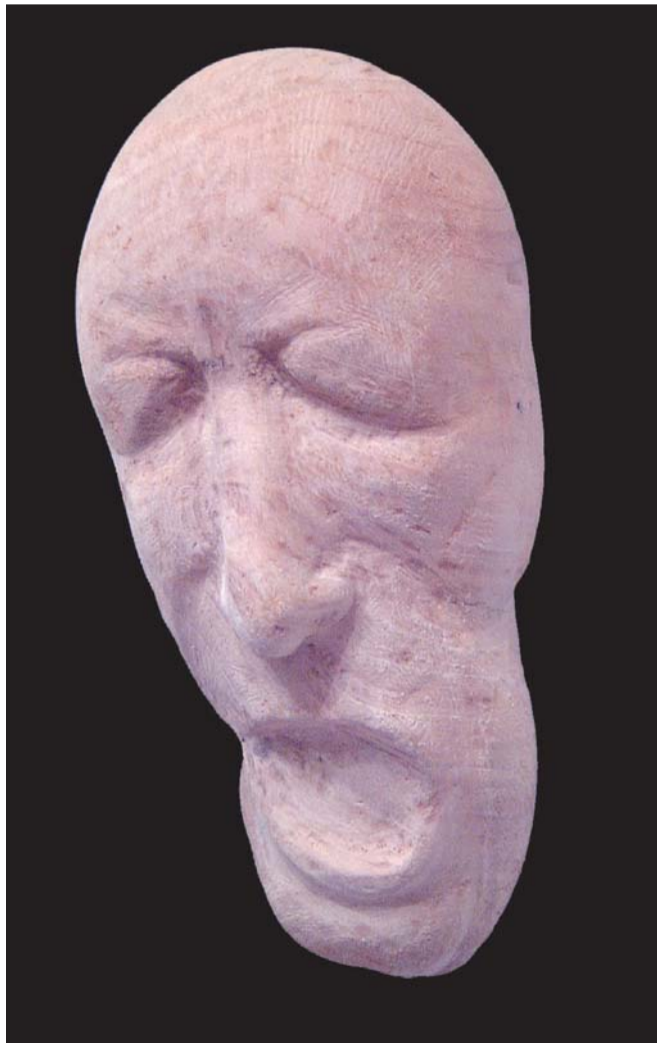
učen), jezika o kojem je sanjao recimo Montenj, Radomir nije bežao, štaviše spremno ga je i sa slašću koristio. Reč je ovde, međutim, o nečem sasvim drugom. Mira Otašević u svojoj Beketijani ima jedinicu „cipele“ gde navodi da im Konstantinovićev prijatelj, Beket, daje posebno značenje u Godou, jednako onome koje cipele imaju u svim važnim religijama: uvek vezane za smrt. A daje im ga i sam Konstantinović. U Dekartovoj smrti, tako, piše kako ga je majka jedared zatekla u postelji sa cipelama na nogama. „Hoću da budem spreman“, rekao joj je, i docnije se oslonio na Montenja: „Moramo uvek biti u čizmama i spremni na polazak“, piše Radomir da je govorio taj *mudri čovek bez pretenzija* koga ču u ovome pasusu evo i ja spomenuti tri puta. Polazio je Montenj od sopstvene premise da „filozofirati znači privikavati se na smrt“.

Čitalac ovde ne bi trebalo da se uplaši za moje mentalno zdravlje, niti za to da sam se kao novinar načas izmetnuo u filozofa. To nipošto. Ali, da je te večeri bilo ovog Montenjevog „privikavanja na smrt“, bilo je. Setio se Radomir i da je istu gorespomenutu majku, pod njene stare dane pitao ume li da peva. Kao

otac Mihailo, ministar predratnih vlada a i tad u emigraciji sa izbegličkom jugoslovenskom vladom, zapaženi je eksponat. U škole je došla zapovest o pismenim sastavima: *Moj otac, izdajnik*. Mali, kazao je profesor svome đaku u uvo, ako znaš da držiš jezik za zubima, ja ću to napisati umesto tebe, ti jedino nećeš smeti nikad da ga pročitaš. „Hteo je da mi sačuva čiste ruke“.

To je rečenica koju sam zabeležio uz ovu priču. Kao što sam zabeležio da je sanjao o boksu, da bude bokser. Jednom je za rođendan, dečak, dobio rukavice na poklon, i oborilo sa stolice Slobodana Jovanovića, kućnog prijatelja. „Bio je mali, sitan čovek“. Promaljalo se blago sladostrašće iza te priče: Slobodan je po mnogo čemu drugi svet od onog iz kuće Konstantinovića, pa i po tome, kazao je Radomir te večeri, što je bio protiv *politike sporazuma*, čuvene doktrine njegovog oca sa kojom je taj bio osvojio Cvetkovića i Mačeka za pokušaj prvog srpsko-hrvatskog detanta u prvoj Jugoslaviji, pred Drugi rat. Slobodan Jovanović na podu, zamislite tu scenu, i Konstantinović junior koji broji do osam.

Politika se, uostalom, uvek ovijala o njegov vrat, kao, manje-više, neizbežna sudbina. Ivan ga je (Stambolić) sredinom osamdesetih privremeno bio uvukao u strukturu, Radomiru se učinilo da bi trebalo podržati jedan nagovešteni pravac otvaranja. (Pazite, Ivan je drugovao sa Radomirom i Bogdanom Bogdanovićem, s kim druguju Koštunica i Tadić? Bora Čorba i Idoli? Radomir je drugovao sa Beketom. Sa kim druguju naše današnje književne zvezde?). Ali se brzo ugrizao za jezik. Ni kad je devedesetih akklamiran za čelo Druge Srbije, protiv Miloševića, rata, nacionalizma i ludila, ni tada se u *grupi* nije osećao komforno. „Održao sam jedan govor u Beogradskom krugu, i to je bilo to. Nisam hteo da ih ostavim same. Ali ništa više“. Tako stoji zabeleženo, sa ove večeri 22. juna. Nije on ničim dovodio u pitanje svoj stav i angažman, ali nije previše voleo – imam skoro pouzdan utisak – da se sa njim maše kao sa barjakom. „Ne volim da budem vođa“. Isti je deo priče i sledeće što sam zapisao: „Nisam dao prava za objavljivanje *Filosofije palanke* u Zagrebu. Ne bih voleo da je tamo uzmu i da govore – evo, stari je odavno markirao *njihovu* fašističku prirodu“. Hteo je da deluje iz drugog plana, svojim sredstvima. On ih je, nesumnjivo, imao. Kad nam je stari Voja Đurić držao predavanja iz svetske uz Faust je davao *privdev inkomensurabilan*. Ta za srpski teška reč, to je to, upravo pasuje uz Konstantinovićevu delo. Baš ta *nesamerljivost*, sigurno je ona osnovica za onu neuporedivu Radomirovu samouverenost. Iz njega izbija snažni individualizam, jedna tvrdokorna, nepokolebljiva, zapravo tvrdoglava doslednost. Dobricu je (Ćosića) na primer te večeri, beležim, opisao kroz jednu sliku koju mu je ovaj sam ispričao: kroz sliku dečaka iz Drenove, koji čuči kraj bureta rakije na kojem nekakav političar u tome selu drži govor. „Gedža“, rekao je. U mladim su danima bili društvo; ni sad nema mržnje, ali još manje ima mirenja.

Milica Konstantinović: Plać Jeremijin, skulptura, drvo, 2001.

malome, naime, nikad mu pevala nije. I tad mu je – u dobrim devedesetima – otkrila svoj lepi sopran, i pregršt makedonskih pesama koje je ponela iz Ohrida gde joj je otac službovao.

U beležnici je mojoj zapisano dalje da nam je Radomir recitovao Dušana Vasiljeva, amblematičnog *Čoveka* (koji) *peva posle rata*. Kako smo došli na to, ne piše i ne sećam se, ali u sobi je bilo i patetike i jeze, toga se sećam: *Ja sam gazio u krvi do kolena, i nemam više snova / sestra mi se prodala i majci su mi posekli sede kose. I ja u ovom mutnom moru bluda i kala ne tražim plena: oh, ja sam željan zraka i mleka! / I bele jutarnje rose!* Konstantinović je tu bio onaj čovek govora i radija koji često inače je bivao u svojoj karijeri pisca, i ovde se, nije bilo teško primetiti, osećao kod kuće.

Možda i zbog sledećeg: brat toga istoga Dušana Vasiljeva koga je tuberkuloza odnela u dvadesetčetvrti, Spasoje, bio je Radomiru profesor srpskog u vreme Drugog rata. Namirisao je u njemu, Radomiru, izvestan talenat, pa je ovaj svake nedelje morao da napiše neki sastav. (Honorar: šeri bombone). A onda su na red došli i ozbiljniji ispiti. Po modelu iz Berlina kvislinski Nedićev režim imao je organizovati tzv. antimasonsku izložbu u Beogradu. Radomirov

Kad su, devedesetih, Beograd napuštali Bogdan (Bogdanović) i Bora (Ćosić) Konstantinović je odlučio da ostane. I to je imalo cene, anateme i usamljenost bile su najveće. *Bilo mu je teško, teško je to podnosio*, svedoči njegova, njemu sasvim posvećena, Milica (Konstantinović). Moja je pretpostavka bila nešto drugačija, i, ispostavlja se, pogrešna: briga ga šta piše NSPM, briga ga da li je ili nije mejnstrim! Ali nije eto bilo tako. Na isti su način nesrećni bili recimo i onaj Slobodan Jovanović, kojega je Radomir nokautirao, te Crnjanski – sa kojima ne samo po tome stoji u redu. To, međutim, ne umanjuje taj bol što ga je nosio, što ga, valjda, nosi svaki *unutrašnji emigrant*. Mislio sam, na primer, da bi mu bilo svejedno hoće li – kad bude umro – gradonačelnik Beograda poslati telegram saučešća. (Đilas je, nota bene, u Radomirovom Beogradskom krugu upisan na broj 61 među 296 imena, osnivača). Isto, držao sam, da bi mu bilo svejedno je li to uradio predsednik države. (Uzgred, nisu to uradili ni jedan, ni drugi). Sad vidim da više ne smem u to biti siguran. ■